

Відгук
про кандидатську дисертацію
на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
**Юрія Васильовича Грицевича “Діалектний компонент у фольклорних
текстах із Західного Полісся”** зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Комп’ютерний друк, дисертація – 227 ст.

Для діалектологічних досліджень важливим і надійним джерелом інформації можуть слугувати різні етнографічні та фольклорні матеріали. У ряді випадків вони є єдиними свідченнями про українську діалектну мову певних місцевостей свого часу. Крім того, під час вивчення окремих мовних рівнів (лексики, фразеології, частково граматики і навіть фонетики) такі тексти будуть важливими, особливо якщо коригуватимуться також власне діалектологічними даними. Останнє найбільшою мірою стосується зразків усної народної творчості, зокрема пісень, які в багатьох випадках переносяться з однієї місцевості в іншу зі збереженням діалектних особливостей, що можуть бути і не властивими тій території, де ця пісня заново побутує.

Питання розвитку української літературно-національної мови не може бути ґрунтовно опрацьованим без глибокого вивчення важливого чинника української національної культури, її безцінного народного духовного скарбу – фольклору. Як відомо, формування мовно-літературних норм відбувалося не без впливу високохудожніх зразків народної творчості. Мова українського фольклору вивчається з погляду значення її для мовотворчості окремих письменників, для стилістичної диференціації виражальних засобів літературної мови, а також як самодостатній щодо структурно-семантичної організації та естетичних функцій предмет у системі національних культурних вартостей.

Мовно-стилістичні ресурси фольклорного контексту не перестають бути об’єктом досліджень із часів О. О. Потебні, який передбачив його спроможність стати об’єктом багатьох дисциплін, що вивчають засади

національних духовних і культурних пріоритетів.

Безперечно, фольклорні твори впливали на розвиток художньої літератури. Письменники різних епох завжди зверталися до невичерпної скарбниці народної мудрості, що споконвіку поповнюється багатствами народної мови, її довершеними художніми засобами, образами, символами і влучними виразами, водночас і безпосередньо самі фольклорні зразки своєю мовною організацією, стилістичною довершеністю, широкою популяризацією були не менш впливовими в удосконаленні мовного розвитку, у виробленні високих якостей мови, її літературно-національної норми. У цьому процесі важливе значення мають скарби українського фольклору, зокрема з території Західного Полісся, який відзначається і великим обсягом, і різноманітністю жанрів, і функціональною активністю.

Отже, вибір типу джерела інформації для виконання поставлених завдань дисертаційної роботи – окреслити теоретичні засади вивчення фольклорних текстів у їхніх зв'язках із місцевими говірками та систематизувати напрацювання вчених у цій галузі; визначити корпус фольклорних текстів, які віддзеркалюють лінгвальні особливості різних говіркових груп західнополіського діалекту; змодельовати на основі наявних діалектологічних праць (атласів, збірників текстів зв'язного мовлення діалектоносіїв, словників тощо) набір релевантних рис західнополіського діалекту північного наріччя української мови та простежити їхнє відображення у фольклорних текстах; систематизувати діалектні елементи за рівнями мовної системи, а в межах кожного рівня – за походженням; простежити ступінь і характер представлення у фольклорних матеріалах різнорівневих релевантних рис західнополіського говору; зробити висновок про зв'язок мови фольклорного тексту та місцевої говірки; з'ясувати цінність та перспективність фольклорних записів як матеріалу для вивчення особливостей народного мовлення – є актуальним і безсумнівним.

Об'єкт спостереження – західнополіські фольклорні тексти, є обґрунтованим з огляду на актуальні завдання української діалектології:

реалізації ідеї системного аналізу характеру співвідношення конкретного діалекту чи наріччя та місцевих фольклорних текстів.

Джерельним матеріалом дисертації послуговували фольклорні (уснопоетичні) тексти, співвідносні з різними говірковими групами західнополіського діалекту, зокрема з волинськополіським, берестейським та підляським ареалами (редактори-упорядники: Г. Л. Аркушин, Ю. Гаврилюк, І. В. Гунчик, В. Ф. Давидюк, І. О. Денисюк, І. Ігнатюк, Ф. Д. Клімчук, В. П. Ковальчук, О. Кольберг, Я. Кондаревич, О. П. Кондратович, Л. В. Лукашенко, В. М. Мойсієнко, О. Ф. Ошуркевич, Є. Рижик, Л. С. Семенюк, Р. В. Цапун та ін.). Крім цього, для порівняння дисертант залучив фактаж «Атласу української мови», збірників записів зв'язного мовлення поліщуків, інших діалектографічних джерел.

Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, у яких узагальнено результати роботи, списку наукової літератури (220 позицій), переліку умовних скорочень використаних джерел і додатків (Список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дослідження). Загальний обсяг дисертаційної роботи – 227 сторінок, основного тексту – 201 сторінка.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність, сформульовано мету і завдання роботи, визначено методи, об'єкт і предмет дослідження, окреслено його наукову новизну, теоретичну та практичну цінність.

У **першому розділі** «Теоретичні засади вивчення фольклорного тексту у зв'язку з місцевим діалектом» окреслено вагомий доробок українських мовознавців у сфері залучення в дослідницьке поле нового джерела діалектологічних студій – фольклорних текстів. Задекларовані в проаналізованих наукових студіях ідеї дослідження говіркового мовлення різних частин українського діалектного простору крізь призму фольклорних текстів сприятимуть створенню цілісної праці про характер співвідношення мови фольклору і діалектної мови та про конкретні вияви цього зв'язку на матеріалі західнополіського говору північного наріччя української мови.

У другому розділі «Зв'язок фольклорних текстів із говірками на фонетичному рівні» Ю.В. Грицевич проаналізував говіркові риси текстів фольклору на рівнях вокалізму та консонантизму. Детально прокоментував рефлекси всіх давніх голосних, позиційні варіанти сучасних голосних. У цьому ж розділі описав відмінності від літературної мови в навантаженості приголосних, розглянув специфіку рефлексії сполучень голосних із плавними сонантами. У параграфі 2.3. дисертант значну увагу надав особливостям перебігу комбінаторних звукових змін: метатези, протези, афери, синкопи, апокопи й епентези, процесів асиміляції та дисиміляції.

Третій розділ «Співвідношення текстів фольклору та говірок на морфологічному рівні» присвячено діалектним одиницям морфологічного рівня. Серед них у досліджуваних фольклорних текстах, на думку дисертанта, чимало архаїзмів, які досі добре збережені в українських говорах, зокрема: релікти двоїни; форми іменників II відміни середнього роду, які зберігають флексію *-e*; нестягнені прикметникові форми; закономірні вияви давального-місцевого відмінків займенника 1 особи однини; колишні структури знахідного відмінка предметно-особових займенників жіночого та середнього родів; форми інфінітива на *-чи* та *ін*.

Ю.В. Грицевич визначив, що парадигми іменних частин мови марковані також аналогічним вирівнюванням, яке полягає передусім у взаємовпливі градем роду, числа, відмінка, змішуванні флексій твердого та м'якого типів відмінювання. Систему дієслівних форм детермінує головним чином взаємодія на флексійному рівні I та II дієвідмін. Арсенал закінчень частини словоформ зазнав впливу типових для західнополіських говірок фонетичних закономірностей (процеси депалаталізації приголосних, позиційно зумовлені зміни голосних).

Після кожного розділу, а також у кінці дисертації подано обґрунтовані, вичерпні узагальнення-висновки.

Отже, дисертант на великому фактичному матеріалі, вперше в українському мовознавстві системно проаналізував співвідношення мови

фольклорних текстів із Західного Полісся та місцевих говірок, сформував корпус локальних лінгвальних явищ, визначивши ступінь та характер їхнього представлення в уснопоестичних творах. Виявлені в текстах діалектні явища Юрій Васильович Грицевич систематизував і прокоментував за походженням, послідовно простежив факти їхньої фіксації в інших діалектографічних матеріалах, зокрема в спонтанному побутовому мовленні поліщуків. На конкретному регіональному матеріалі він критично переосмислив постулат про наддіалектний характер мови фольклору, зробивши висновок про безсумнівну евристичну цінність фольклорних текстів як діалектографічного матеріалу.

Відзначаючи загалом високий науковий рівень рецензованої праці, висловимо окремі зауваження:

1. На С. 43 зазначено: в) в словах з придиховим *г* (*гочі, горати, гонучі, гулиця* поруч із *юлиця* і *вулиця, говес, горел, год* – од поруч з *від* тощо), однак придихових приголосних в українській мові немає, але якби дисертант покликався на фонозаписи, то з цією тезою можна було б погодитися.

2. На С. 92 зазначено, що «голосний [а] в дієприкметниках на зразок *ни заметяна, ни русплетяна, перемірана, перевірана, помощано, скошана* ... очевидно, виник не фонетичним шляхом, а за аналогією до дієприкметникових форм на *-а-ний (-я-ний)*». Отже діалектна риса, до речі не лише Західного Полісся, розглядається на фонетичному рівні, а не на морфологічному (словотвірному).

3. На нашу думку, робота значно виграла б, якби окремий розділ дисертант присвятив аналізу фольклорних текстів на синтаксичному рівні.

Згадані зауваження ніяк не применшують нашого загального позитивного враження від цілком самостійної і глибоко наукової праці Ю.В. Грицевича, що виконана за сучасними методами дослідження.

Отже, дисертація Ю.В. Грицевича – ґрунтовне наукове дослідження. Автор виявив себе добре підготовленим та ерудованим лінгвістом.

Дисертаційна робота змістовна, самостійна і завершена; стиль викладу відзначається логічною послідовністю, обґрунтованістю тверджень, змістовою завершеністю.

Основний зміст дисертації відбито у 20 публікаціях, які дають повне уявлення про все дослідження.

Автореферат відповідає змістові дисертації, розкриває її наукові положення та висновки. Дисертаційне дослідження повністю відповідає вимогам ДАК України, які ставляться до кандидатських дисертацій і, безумовно, заслуговує присудження її авторові, Юрію Васильовичу Грицевичу, наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Кандидат філологічних наук, доцент,
декан факультету української
філології та журналістики
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка

Б.О. Коваленко

11.09.2018 р.

Підпис засвідчую Коваленко Б.О.
(прізвище)
Начальник відділу кадрів
О.І.Оліник
(підпис)

Відпуск матеріалів до спецарх 13.09.2018 року
Учений секретар [підпис] (Гришмарок О.І.)